PAPER - 5

MT

2018 .... 1100 **Seat No.** | | | | | | | |

MT - SANSKRIT COMPOSITE (SECOND OR THIRD LANGUAGE) - PRELIM - I PAPER - V

Time : 2 Hours **(Pages 6)** **Marks : 40**

प्रथमः विभागः - गद्यम् ।

प्र.१ अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १

सूर्यखगः अर्जुनं वृक्षशाखां छेत्तुं निषेधयति यतः .... ।

(नीडे तस्य शावकाः सुप्ताः । / सः वृक्षः विषयुक्तः आसीत् ।)

(ii) वक्त्रा सह संवादमेलनम् । १

'अ'	'ब'
१) पिपीलिकाः	न पीडयामि त्वां तव शावकान् वा ।
२) अर्जुनः	निबद्धे नीडे मम शावकाः सुप्ताः ।
	आपत्काले त्वां ध्रुवं साहाय्यं करिष्यामः ।

(iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत । १

अर्जुनः क्रूरहृदयः आसीत् ।

एकदा श्रेष्ठो धनुर्धारी अर्जुनः विहारार्थं निबिडारण्यं जगाम । जनसमाकुलान्नगराद् दूरं गत्वा सः मनःशान्तिमनुभवितुमैच्छत् । वने विहरन् चण्डातपेन तप्तः सः वीजनार्थं वृक्षशाखां छेत्तुं प्रारेभे । तदैव कोऽपि सूर्यखगः तत्रागत्य तस्य हस्ते उपविश्य तं प्रार्थयामास - ''हे धनुर्धर, न छेत्तव्या शाखासौ यतः शाखायामस्यां निबद्धे नीडे मम शावकाः सुप्ताः। महता कष्टेन निर्मितमेतन्नीडं मया । मामनुग्रहीतुमर्हति भवान् ।'' तस्य वचनं श्रुत्वा करुणार्द्रहृदयः अर्जुनः तमुवाच, ''मा कातरो भव । न पीडयामि त्वां तव शावकान् वा ।'' ततः अपरस्य वृक्षस्य शाखां छेत्तुं प्रवृतस्य अर्जुनस्य हस्तस्योपरि काश्चन पिपीलिकाः वृक्षादपतन् । ता अपि अर्जुनं प्रार्थयन्त, ''हे स्वामिन्, एतासु शाखासु पर्णबद्धाः कन्दुकाकाराः अस्माकं निलयाः । तदाश्रिताः अस्माकं शावकाः अस्माकं राज्ञी सेवकाश्च । किं बहुना, शाखाच्छेदनेन वयं सर्वे निराश्रयाः भवेम । अस्मान् उपकरोतु भवान् । आपत्काले त्वां ध्रुवं साहाय्यं करिष्यामः ।'' पिपीलिकानामभ्यर्थनामाकर्ण्य अर्जुनस्तस्मात् स्थानात् प्रातिष्ठताचिन्तयच्च, ''क्षुद्राः जन्तवः एते सूर्यखगाः पिपीलिकाः । कथं मम साहाय्यकारिणः भविष्यन्ति । अहं तु शक्तिमान्, शस्त्रधारी, निपुणयोद्धा च ।''

२. स्वमतप्रकटनम् । २

मानवजीवने प्राणिनां साहाय्यं कथं भवति इति माध्यमभाषया लिखत ।

प्र.१ ब) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १

नागार्जुनः द्वितीयं युवकं सहायकत्वेन स्वीकृतवान् यतः .... ।

(नागार्जुनः तस्य सेवाभावम् अजानात् / तस्य समीपे प्रभूतं धनम् आसीत्)

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । १

सेवाभावः कीदृशः वर्तते ?

(iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा योग्यं वा अयोग्यमिति लिखत । १

चिकित्सकस्य कृते सेवाभावः न आवश्यकः ।

अथ अपरेद्युः उभौ तौ नागार्जुनं प्रति आगतवन्तौ । तदा तयोरेकः उक्तवान्, ''महाशय, अहं रसायनं कृत्वा आनीतवान् । पश्यतु भवानिति ।'' द्वितीयं शान्तचेतसं दृष्ट्वा नागार्जुनेन पृष्टं, ''कथमिदानीम् अभाषमाणः तिष्ठसि ? किं त्वया नानीतं रसायनम्?'' तदाकर्ण्य स मन्दस्वरेण अगदत्, ''आचार्य, ह्यः गच्छन्तौ पथि आवामेकं रुग्णमपश्याव । तस्यावस्थां वीक्ष्य तं झटिति रुग्णालयं नेयमिति मत्वा अहं तं नीतवान् । तस्य समीपे स्थित्वा सेवां कृतवान् । अतः समयाभावाद् रसायनं निर्मातुं नाशक्नवमिति ।'' तस्य सेवाभावं ज्ञात्वा नागार्जुनस्तमेव द्वितीयं युवकं सहायकत्वेन स्वीकृतवान् । 'येन रसायनं न आनीतमपि तस्मै किमर्थं सहायकपदं दत्तम् ?' इति राज्ञा पृष्टे नागार्जुनोऽभणत्, ''एतेन रोगिणः सेवा कृता, मानवता दर्शिता । सेवाभावेन विना कथं चिकित्सको भवेत् ? अतः अस्यैव नियुक्तिः मया कृता ।'' सेवाभावः परमगहनोऽतः स एव परीक्षणीयः इति यत् कथ्यते तद्यथार्थमेव ।

२. पृथक्करणम् । २

स्तम्भपूरणं कुरुत ।

प्रथमः युवकः	द्वितीयः युवकः
....	....

(रसायनं निर्मितवान्, केवलं रुग्णं दृष्टवान्, रुग्णालयं नीतवान्, रसायनं न निर्मितवान्)

प्र.१ क) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. शब्दज्ञानम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) समूहेतरपदं लिखत । १

१) प्रयासः, प्रकारः, प्रयत्नः ।

२) आयोजिता, समायोजिता, विजिता ।

(ii) मेलनं कुरुत । (विशेषण - विशेष्य - अन्वितिः) १

'अ'	'ब'
१) सुवर्णयुगम्	प्राप्तम् ।
२) सुवर्णपदकम्	लोकप्रिया ।
३) विश्वविक्रमः	अवतरितम् ।
४) क्रीडा	प्रस्थापितः ।

(iii) गद्यांशात् चित्वा द्वे धातुसाधित - अव्यये लिखत । १

स्वातन्त्र्यपूर्वकालादेव क्रीडामेतां वैश्विकस्तरं नेतुं प्रथमप्रयासः कृतः महाराष्ट्रेणैव । शून्यपञ्चनवैकतमे - (१९५०) ख्रिस्ताब्दे अखिल-भारतीय-कबड्डी-सङ्घटनायाः स्थापना समजायत । भारतीय ऑलिम्पिक-क्रीडासमित्या अष्टपञ्चनवैक (१९५८) तमे ख्रिस्तवर्षे एषः क्रीडाप्रकारः ऑलिम्पिक वैश्विक - क्रीडास्पर्धासु निवेशितः । शून्यनवनवैक (१९९०) तमे संवत्सरे बीजिङ्गनगरे आयोजितायाम् ऑलिम्पिक-स्पर्धायां चीनदेशेनापि एषा क्रीडा स्वीकृता । तदनन्तरं कबड्डीक्रीडायाः सुवर्णयुगमेवावतरितम् । बीजिङ्गनगरे समायोजितायाम् ऑलिम्पिकस्पर्धायां भारतदेशेन सुवर्णपदकं विजितम्, कबड्डीक्रीडायामेव । अनेन सुवर्णपदकेन आशियाई - स्पर्धायाः कबड्डीक्रीडायां सातत्येन त्रिवारं सुवर्णपदकं प्राप्य विश्वविक्रमः प्रस्थापितो भारतदेशेन । अधुना भारतदेशे तथैव जपान-पाकिस्तानादिषु आशियादेशेषु एषा क्रीडा क्रीड्यते, एवमेषा लोकप्रियापि सञ्जाता ।

२. **पृथक्करणम् ।**

यथाक्रमं घटनाः लिखत । २

(i) कबड्डीक्रीडाप्रकारः ऑलिम्पिक-वैश्विक-क्रीडास्पर्धासु निवेशितः ।

(ii) चीनदेशेनापि एषा क्रीडा स्वीकृता ।

(iii) भारतदेशेन विश्वविक्रमः प्रस्थापितः ।

(iv) अखिल-भारतीय-कबड्डी-सङ्घटनायाः स्थापना समजायत ।

द्वितीयः विभागः - पद्यम् ।

प्र.२ अ) पद्यांशान् पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत ।

पारीनगर्याः खलु कण्ठभागे मालेव सीनाख्यनदी सुलग्ना ।
महासुखं यत्र जना लभन्ते नौकाविहारस्य तटभ्रमैश्च ।।१।।
ततस्तटे सीनसरित्समीपे गॉथीक-स्थापत्यकलात्मरूपम् ।
न्यायस्य प्रासाद इति प्रसिद्धमैतिह्यमुक्तं भवनञ्च दृष्टम् ।।२।।
समीपमाराधनमन्दिरं च सेन्ट्-चेपलं विश्रुतमस्ति नाम ।
मूर्ध्नोऽस्य तीक्ष्णस्तनुरग्रभागो नभस्थितं दर्शयतीव देवम् ।।३।।
विख्यातनाम्नी खलु जोनदेवी सुमार्गमध्येऽस्ति तदीयमूर्तिः ।
अश्वाधिरूढा स्वकरे गृहीत्वा ध्वजं समुत्तोल्य विराजते सा ।।४।।

१. पृथक्करणम् । २

पॅरिससनगरम्

- नदी — [ ]
- न्यायमन्दिरम् — [ ]
- आराधनमन्दिरम् — [ ]
- मूर्तिः — [ ]

२. शब्दज्ञानम् ।

चतुर्थपदं लिखत । १

(i) गगनम् : नभः :: विख्यातम् : ....।

(ii) प्रासादः : भवनम् :: शिरः : ....।

प्र.२ ब) पद्यांशान् पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत ।

धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमम् ।
रोगास्तस्यापहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ।।१।।
यत्रोत्साहसमारम्भो यत्रालस्यविहीनता ।
नयविक्रमसंयोगस्तत्र श्रीरचला ध्रुवम् ।।२।।
साम्नैव यत्र सिद्धिर्न तत्र दण्डो बुधेन विनियोज्यः ।
पित्तं यदि शर्करया शाम्यति कोऽर्थः पटोलेन ।।३।।

१. अवबोधनम् ।

पूर्णवाक्येन उत्तरत । १

कयोः संयोगेन श्रीः अचला ध्रुवम् ?

२. तात्पर्यलेखनम् । २

प्रथमश्लोकस्य तात्पर्यं माध्यमभाषया लिखत ।

प्र.२ क) स्मरणम् ।

सुभाषितं शुद्धं पूर्णं च लिखत । (केवलं १ श्लोकः लेखनीयः ।) २

(i) अतिथिर्बालकः....... स्वशक्तितः ।।

(ii) अत्यम्बुपानान्न .... पिबेदभूरि ।।

प्र.२ ड) श्लोकांशान् मेलयत । २

(i) निशान्ते च पिबेद्वारि	शीलमेतत्प्रशस्यते ।
(ii) अनुग्रहश्च दानं च	हेलया न कदाचन ।
(iii) रसायनमिव प्राज्ञैः	स्रजं करकमेव च ।
(iv) उपवीतमलङ्कारं	त्रिभी रोगो न जायते ।
	वासरान्ते पिबेत् पयः ।

तृतीयः विभागः - व्याकरणम् ।

प्र.३ यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । (केवलं ५ उपप्रश्नाः लेखनीयाः ।) २

अ) नाम/सर्वनामपदानां पृथक्करणम् । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।)

	सप्तमी बहुवचन	प्रथमा एकवचन	पञ्चमी एकवचन
नाम			
सर्वनाम			

(धनुर्धारी, तस्याः, वाक्षु, इयम्, संस्कृतेः, अस्मासु)

आ) क्रियापदानां पृथक्करणम् । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

द्वितीयः भविष्यकालः	परोक्षः भूतकालः	प्रथमः भूतकालः	वर्तमानकालः	आज्ञार्थः	विध्यर्थः

(भोक्ष्यते, रचयताम्, चक्रे, तन्वीत, गृह्णाति, आप्नोत्)

इ) समासाः । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

विग्रहवाक्यानां समासनामभिः सह मेलनं कुरुत ।

	विग्रहवाक्यानि	समासनामानि
(i)	शान्तिः च सुखं च तयोः ।	उपपद तत्पुरुष समास
(ii)	न विद्यते असूया यस्मिन् सः ।	कर्मधारय समास
(iii)	समयं जानाति इति ।	षष्ठी तत्पुरुष समास
(iv)	चन्द्रस्य ज्योत्स्ना ।	अव्ययीभाव समास
(v)	रोम नाम नगरम् ।	नञ् बहुव्रीहि समास
(vi)	समयम् अनतिक्रम्य ।	इतरेतर द्वन्द्व समास
		द्विगु समास

ई) उपपदविभक्तिः । २

उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।)

(i) एष क्रीडाप्रकारः .... कृतेऽपि प्रचलितोऽस्ति । (महिलानां / महिलासु / महिला)

(ii) आर्यचाणक्यः .... दूरं एकस्मिन् उटजे न्यवसत् । (नगरम् / नगरस्य / नगरात्)

(iii) मधुरा माता च .... गच्छतः । (आपणं / आपणे / आपणात्)

(iv) .... समीपे ISI चिह्नाङ्कितानि परिमाणानि न सन्ति ? (तव / युष्मद् / त्वं)

(v) अलं .... । (चिन्ता / चिन्तां / चिन्तया)

(vi) सैनिकाः देशं .... रक्षन्ति । (शत्रुभिः / शत्रुभ्यः / शत्रूणाम्)

उ) सन्धिं / सन्धिविग्रहं कुरुत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

(i)	अन्यैर्न	=	......	+	न ।
(ii)	भूत्वैव	=	भूत्वा	+	..... ।
(iii)	....	=	तस्मात्	+	नरः ।
(iv)	कृतेऽपि	=	....	+	अपि ।
(v)	....	=	अपि	+	अद्य ।
(vi)	दर्शयतीव	=	दर्शयति	+	...... ।

ऊ) सङ्ख्यावाचकविशेषणानि - रिक्तस्थानपूर्तिः । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

(i) बिल्वदले .... पत्राणि सन्ति । (3)

(ii) संवत्सरे .... अयने स्तः । (2)

(iii) श्रावणमासे .... तिथौ कृष्णजन्म भवति । (8th)

(iv) शाकुन्तलस्य .... अङ्कः अतीव सुन्दरः अस्ति । (4th)

(v) सप्ताहस्य .... अहं मन्दिरं गच्छामि । (thrice)

(vi) मम मातामही दिनस्य .... औषधं सेवते । (twice)

चतुर्थः विभागः - लेखनकौशल्यम् ।

प्र.४ अधोनिर्दिष्टे कृती कुरुत ।

अ) वाक्यनिर्माणम् । ४

कोष्ठकतः शब्दान् चित्वा अर्थसङ्गतानि ४ वाक्यानि लिखत ।

ग्रन्थपालः	कार्यालये	नृत्यति ।
नर्तकः	शालायां	कार्यं करोति ।
अध्यापकः	ग्रन्थालये	पुस्तकानि रचयति ।
कर्मचारी	रङ्गमञ्चे	पाठयति ।

आ) परिच्छेदपूर्तिः । ४

मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा परिच्छेदं पुनर्लिखत ।

वर्षाकाले कज्जलवर्णैः मेघैः वारंवारं व्याप्तं भवति गगनम् । ग्रीष्मे तप्ता वसुधा .... शाम्यति । महता वेगेन प्रवहन्ति नद्यो नदाश्च । वर्षासमये जलवर्षणे सञ्जीवितानि सस्यानि ...... । सर्वा भूमिः सस्यशामला सञ्जायते । वर्षाकालः खलु न केवलं कृषीवलानाम् अपि तु सर्वस्य जगतः जीवितम् । .... विना न कदापि सस्यं तिष्ठेत् । लोकोऽपि नैव तिष्ठेत् सस्यं विना । यद्यपि वसन्तः .... इति प्रख्यातः, तथापि वर्षाकाले स्थिताः सकलस्य भुवनस्य प्राणाः ।

(प्ररोहन्ति, ऋतुराजः, सलिलेन, जलधाराभिः)

Best of Luck